

זה טוב שהדוד המשוגע שלך ברשתות

הרצאה בפאנל "חוקה, הגנה על מבנה המשטר, AI-ו" בקונגרס הליברלי הראשון, 29 בינואר, אקספו תל אביב

ערן טור

דמוקרטיה בנויה על שיח בין אזרחים. דמוקרטיה עתיקה, כמו רומא ויוון, היו מבוססות על תקשורת פנים אל פנים, למשל בפורום המפורסם באתונה. אבל דמוקרטיה מודרנית לא צמחה עד שלא הופיעו אמצעי תקשורת מודרניים כמו עיתונים, דפוס, רדיו וטלוויזיה.

היום אנחנו חיים בדמוקרטיה שנשענת על טכנולוגיות כמו האינטרנט, הרשתות החברתיות, וכעת גם בינה מלאכותית. כל אחת מהטכנולוגיות האלו מכניסה אנשים נוספים למעגל השיח. רשתות חברתיות מאפשרות לכל אדם עם טלפון מתפקד להגיב, לפרסם ולדבר. אנשים שלא התבטאו פוליטית בעבר יכולים פתאום להיכנס לטוויטר (היום X), ובעיקר לפייסבוק, אינסטגרם וטיקטוק. בארה"ב, מחקרים מראים שמצביעים בעלי השכלה נמוכה ועניין פוליטי נמוך נכנסו לשיח הפוליטי דרך פייסבוק וטיקטוק, דבר שהתקשורת המסורתית נכשלה בן. גם בישראל, מחקרים מראים שקבוצות מוחלשות (פריפריה, חרדים, קשישים, ערבים) משתתפות פחות מהמוצע, ולא יותר.

גם ל-AI יכולה להיות השפעה דומה, כיוון שמודלי שפה כמו ChatGPT מאפשרים לאנשים ליצור תוכן שנראה מקצועי, ליצור תמונות למשל. בפועל, AI משמש בעיקר אנשים שכבר יש להם עמדה, אבל חסרה להם היכולת לנסח אותה. אפשר להסתכל על AI ולהגיד: עכשיו הדודה שלי יכולה להשתמש ב-Gemini כדי לייצר תמונה של יאיר לפיד בבגד ים. זה מאפשר סוג של השתתפות בשיח שלא הייתה עד עכשיו. זה גם לא בהכרח דבר רע שמשתמשים פונים לגרוק או למודל אחר כדי לנסות לקבל אישור לדעתם.

העובדה שאנשים משתתפים בשיח מצביע על דבר טוב. זה טוב שהימין ברשתות. זה טוב שהבייזם ברשתות. זה דבר טוב שגם הדוד המשוגע שלי יכול לפתוח פייסבוק. מה שמציק לי הוא לא שיש יותר מדי תוכן ברשתות, או יותר מדי AI. מה שמציק לי הוא שאין לאנשים מספיק גישה לרשתות, אפילו היום.

לא באתונה, לא ברומא, ולא בדמוקרטיה המודרנית. המרחב הציבורי תמיד היה רועש, רגשי, לא שוויוני, ומלא בניסיונות השפעה. פוליטיקה דמוקרטית נולדה יחד עם תעמולה, שמועות, סיסמאות, ודמגוגיה. במובן הזה, ההתמודדות עם תעמולה, השפעה, שקרים ודמגוגיה אינה תקלה בדמוקרטיה – היא הליבה של להיות אזרח בדמוקרטיה ליברלית. אזרחות דמוקרטית מעולם לא הסתכמה בהסכמה רציונלית, אלא דרשה פיתוח של חשדנות, שיפוט ביקורתי, ויכולת להבחין בין ניסיון שכנוע לגיטימי לבין מניפולציה. דמוקרטיה לא שורדות משום שהאזרחים מוגנים משקרים, אלא משום שהם לומדים לחיות בעולם שבו שקרים קיימים, להתמודד איתם, ולקבל החלטות, גם כשהן קיימות.

בגלל החשיבות של ההשתתפות, אני מרגיש לא בנוח עם המסגרת הרעיונית שטכנולוגיות מידע כמו רשתות או AI עלולות "להרוס את הדמוקרטיה". זה נראה לי לעיתים פתרון קל מדי. קל מאוד להטיל את האחריות על טכנולוגיה חדשה, על משהו חדש בעולם שהשתנה, ולא למשל על אי-השוויון, שגדל בצורה דרמטית בשלושת העשורים האחרונים. היסטורית, אי-שוויון תמיד היה קשור לעליית רודנים. אבל לא ראיתי מושב כאן שמדבר על הקשר הזה.

אחת הדוגמאות לחוסר הנוחות שלי היא רעיון הדיסאינפורמציה, שמקבל תשומת לב רבה גם באקדמיה. אני מרגיש לא בנוח עם זה שברגע שאנשי ימין בארצות הברית נכנסו לשיח הפוליטי דרך רשתות חברתיות, נושא הדיסאינפורמציה הפך למרכזי מאוד, והייתה עלייה מרשימה בהיקף הקרנות שמוכנות

להשקיע כסף בתחום. קפיצה חדה במענקי מחקר ובתקציבי פילנתרופיה ל-"misinformation" אחרי 2016 (Brexit + טראמפ). כשאני משווה את תשומת הלב שניתנת להנגשת הטכנולוגיה לכלל האוכלוסייה ולפערים דיגיטליים מול תשומת הלב שניתנת לדיסאינפורמציה, משהו בלב שלי נחמץ.

אני רוצה לסייג את הדברים. ברור שהטכנולוגיות החדשות הן שוק שעובר על כולם. ברור שכולנו צריכים להתרגל במהירות למשהו חדש מאוד, כולל הרגולטור והאזרחים. ברור שכל מערכת בחירות מתקיימת היום בעולם טכנולוגי שונה לחלוטין. ברור גם שיש מי שמנצל את זה, כולל יצירה של רשתות בוטים.

אבל בזמן שאנחנו מתעסקים בפלטפורמות התקשורת, תשומת הלב שאנחנו נותנים לתקשורת בין אזרחים מסיטה אותנו מנושאים אחרים, שבעיניי מקבלים מעט מדי תשומת לב. אנחנו לא שמים לב כיצד איסוף נתונים מאסיבי, שמשולב עם AI, מאפשר שליטה באנשים.

דוגמא ראשונה לכך היא מערכת האלקטור. מערכת שלא זכתה למספיק תשומת לב מהציבור או מהמערכת המשפטית. מדובר במערכת שמשמשת את הליכוד וגם מפלגות אחרות ביום הבחירות, עם מאגר מידע שנגנב והופץ באינטרנט ולכן פגע בפרטיות אזרחי ישראל. מאגר שביום הבחירות מבוסס על פרקטיקה שבעיניי יש לעצור אותה: עדכון על ת.ז. של מצביעים שמתעדכן בזמן אמת על ידי נציגי המפלגה בקלפיות. ואנשים רואים את נציגי המפלגה מתקתק את מספר הת.ז. שלהם לאפליקציה. מה זה אומר? יש כאן את אפקט הצפוף (Panopticon): אנשים משנים התנהגות גם בלי מעקב בפועל.

הדבר השני זה מערכת הטלפונים הכשרים בקהילה החרדית. מיליון פסיק שתיים מאזרחי ישראל נמצאים בכלא וירטואלי שהם לא יכולים לצאת ממנו. שר התקשורת בממשלה הקודמת יועז הנדל ניסה להעביר חוק מינימלי, שבו איש בעל טלפון כשר יוכל לנייד אותו, כפי שכולנו מניידים את הטלפון שלנו. זוהי זכות צרכנית בסיסית בעולם מודרני. החוק הזה בוטל על ידי הממשלה הנוכחית, על ידי שר התקשורת הנוכחי. החוק הזה מסתת את הכלא הוירטואלי לספר החוקים של מדינת ישראל. המקום היחידי בעולם שבו יש חוק שאומר שלאוכלוסיה מיוחדת אין זכויות צרכניות בסיסיות שלאחרים יש. זה חשוב. הכלא הוירטואלי הזה עושה את מה שהאלקטור עושה: משתמש במערכות טכנולוגיות כדי לקחת לאנשים זכויות בסיסיות. אנחנו צריכים להילחם על החירות של החרדים, בדיוק כפי שאנחנו נלחמים על שלנו.

מה אפשר לעשות? קודם כול, להבין שזכויות דיגיטליות אינן זכויות משניות. הן מהותיות לחיים שלנו, ובעיקר לדמוקרטיה שלנו. הזכות לפרטיות, שנרמסת על ידי האלקטור, היא זכות שלא עמדנו עליה מספיק, לא בכנסת, לא במערכת המשפט, וגם לא בציבור. כמה מאיתנו יודעים מה האלקטור עושה? כמה יגידו לנציג הליכוד בקלפי לא להקליד את מספר תעודת הזהות שלהם לטלפון האישי שלו?

הדבר השני הוא דווקא להשקיע יותר ביכולת של אנשים להיות חלק מהשיח הפוליטי והטכנולוגי. לוודא שאפשר לדבר עם פוליטיקאים, ושלא יחסמו אותנו (ויקיימו את הלכת קוניק שכולם מתעלמים ממנה). אנחנו צריכים לחשוב גם במישור החוקתי על איך יוצרים זכות לזהות דיגיטלית, שתבטיח שלא ניתן יהיה להתעלם ולהשתיק אותנו.

ויש הרבה מה לעשות במישור הפרקטי. לוודא שלכולם יש גישה מהירה לאינטרנט, גם לחרדים, ושיש להם את המיומנויות להשתמש ב-AI, לקרוא טקסטים בקריאה ביקורתית. בלי זה, אי אפשר להיות אזרחים מלאים במרחב הדיגיטלי הזה שאנו חיים בו.